

9. Чесноков В. П. А. А. Потєбня об общечеловеческих и национальных формах мышления в их отношении к языку / В. П. Чесноков // О. О. Потєбня і проблеми сучасної філології. – К. : Наукова думка, 1992. – С. 5–25.

УДК 821.161.2

О. В. Якименко,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ТЕМА ЖІНОЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ В МАЛІЙ ПРОЗІ НАТАЛІ РОМАНОВИЧ-ТКАЧЕНКО

У статті досліджено малу прозу Наталі Романович-Ткаченко. На матеріалі творів «Осінь», «Біля родинного вогнища», «Петрусь, Нінусь, Юрусь», «А дух переможе колись!», «На балконі», «Марко і Мара» розглянуто проблему жіночої самореалізації. З'ясовано особливості світоглядної позиції авторки.

Ключові слова: емансипація, самореалізація, творчість, материнство.

ТЕМА ЖЕНСКОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ В МАЛОЙ ПРОЗЕ НАТАЛИИ РОМАНОВИЧ-ТКАЧЕНКО

В статье исследована малая проза Натальи Романович-Ткаченко. На материале произведений «Осень», «У семейного очага», «Петрусь, Нинусь, Юрусь», «А дух победит однажды!», «На балконе», «Марко и Мара» рассмотрена проблема женской самореализации. Выявлены особенности мировоззрения автора.

Ключевые слова: эмансипация, самореализация, творчество, материнство.

THE THEME OF WOMEN'S SELF-REALIZATION IN NATALIA ROMANOVICH-TKACHENKO'S SHORT STORIES

The article investigates the works of Natalia Romanovich-Tkachenko, who is one of the unjustly forgotten writers of the first half of the twentieth century. N. Romanovich-Tkachenko was actively involved in the women's movement and in the literary and cultural life of Kiev in 1910-1930. She always combined skillfully the social and literary work with family responsibilities.

The theme of the article is the problem of women's self-realization, raised in N. Romanovich-Tkachenko's stories «Autumn», «The hearth», «Petrus', Ninus', Yurus'», «A spirit of victory shall win», «On the balcony», «Marko and Mara». They show the formation of a new character, who is intelligent, educated, and who realizes herself as part of the socio-political life. In the interpretation of N. Romanovich-Tkachenko a woman – is a self-sufficient person, who in any case shall not live by the labor of her husband. For her, he – is an equal partner in spirit and fight. Marriage for the heroine of N. Romanovich-Tkachenko is, on the one hand, – the meaning of life, on the other, – the difficulty to realize their potential.

Emancipatory principles of N. Romanovich-Tkachenko are closely related to the idea of public education of children as a way of physical and spiritual liberation of women.

Key words: emancipation, self-realization, creation, motherhood.

Творча реалізація талановитої жінки в чоловічому суспільстві була актуальною для літератури зламу століть. В. Агеєва наводить роздуми Лесі Українки: «Права виняткової жінки, чи, як кажуть французи, вищої жінки, були визнані значно скоріше, ніж права звичайної жінки. [...] Література прийняла цей наявний факт і визнала за талановитою жінкою багато прав. [...] Отже, щоб одержати право на свободу й повагу, жінці потрібен був особливий цenz – талант» [1, с. 21]. Дослідниця доходить висновку, що «у модерній літературі мистецька кар'єра часто розглядається як майже єдиний шанс жіночої самореалізації» [1, с. 21].

Мала проза Наталі Романович-Ткаченко – цікава й маловивчена сторінка літературного процесу початку ХХ ст. Становище жінки-митця в суспільстві – це тема, яка проходить через твори письменниці. Авторка розкриває своє бачення проблеми поєднання родинних, зокрема материнських, обов'язків зі служінням мистецтву. Завданням дослідження є на прикладі новелістики письменниці осмислити місце жінки в суспільстві як митця, громадської діячки, матері.

Проблема емансипації жінки порушена в оповіданнях Н. Романович-Ткаченко «Осінь», «Біля родинного вогнища», «Петрусь, Нінусь, Юрусь», «А дух переможе колись!», «На балконі». У них показано становлення нової героїні, інтелегентної, освіченої, яка усвідомлює себе частиною суспільно-політичного життя. Письменниця прийшла до емансипації через сповідування соціалістичних ідей. В її інтерпретації жінка – самодостатня особистість, яка в жодному разі не повинна жити за рахунок праці чоловіка. Він для неї – рівноправний товариш по духу, по боротьбі. Водночас літераторка не заперечувала можливості кохання двох духовно близьких людей. Однією з актуальних ідей жіночої модерної прози було, за спостереженням В. Агеєвої, утвердження особливої ролі «нового мужчини», «справжнього» чоловіка-однотумця, котрий би самозречено взяв на себе частину родинних обов'язків» [1, с. 87]. Приклади такого розподілу родинних ролей маємо в прозі письменниці.

Емансипаційні погляди Н. Романович-Ткаченко знайшли втілення в низці її творів. Катря (оповідання «Петрусь, Нінусь, Юрусь») оголошує свої вольові настійні вимоги (імперативи): «Ні одного дня не була я, кажучи фігурально, «на шій» свого коханого чоловіка. Жити заробітком чоловіка – се ж був би компроміс найстрашніший. А ворожнечею до компромісів і охотою битися з ними на життя і на смерть – здавна повна була душа моя.

Жінка, що любить свого чоловіка, тим більше хоче самостійного заробітку, чим дужча її любов до чоловіка, – бо хіба ж можна дивитися спокійно, як коханий над силу працює – і на себе, і на дітей – і ще на мене?

Жінка, що не любить свого чоловіка (а живуть разом для дітей), тим більше хоче бути матеріально незалежною, чим менше його любить, бо хіба ж можна дозволити, щоб він, якого не любиш і від якого так далеко стоїш, якому ти чужа, щоб він працював на тебе? Ні, з гордоців – ні!» [4, с. 121–122]. Авторка вустами героїні окреслює свою, найбільш прийнятну модель родини і подружніх стосунків.

Впадає в око дослідництво авторки в зображенні жіночих характерів: вони наділені рисами сильної вдачі, духовно незламні, протестують проти експлуатації чи залежності від чоловіка. На думку Гані, героїні оповідання «На балконі», «тільки догляд за дитиною, цілковита відданість їй, увільняє жінку від обов'язку заробляти» [4, с. 58]. А що найприкметніше, жінки усвідомлюють покладену на них відповідальність виховати дітей справжніми «людьми».

З емансипаційними принципами Н. Романович-Ткаченко тісно пов'язана ідея громадського виховання дітей як один зі шляхів фізичного й духовного звільнення жінки. Ця ідея звучить як у перших оповіданнях, так і в повістях радянського періоду. Саме героїні-матері усвідомлюють необхідність піклування про дітей: «Треба, щоб виховання стало громадським

обов'язком – громадською справою, щоб дітьми опікувалось суспільство, щоб діти з смертю батька й матері теряли не всю свою долю, а тільки близьких людей...» [4, с. 53].

Як слушно зауважив М. Могилянський, «Дитячі постаті проходять через оповідання Р.-Ткаченко ніби випадково, ніби крадькома, а разом з тим вони у письменниці найбільш виразні, найбільш художні: живі конкретні деталі перетворені в їх обличчях в художньо-значне» [2, с. 173]. На думку критика, «Мітинг з мамами» і «мітинг без мамів» – найкраще з всього, що Романович-Ткаченко «записала» – «із днів волі» [2, с. 173]. В оповіданні хлопчик-третьокласник, охоплений загальним патріотичним піднесенням, бере участь в обговоренні шляхів розвитку країни.

Та, незважаючи на свої емансипаційні переконання, найбільш теплі, інтимні почуття Н. Романович-Ткаченко вкладає саме в змалювання родинного вогнища. З ним пов'язаний один із основних мотивів творчості письменниці – розвіянні жіночих мрій. Адже родинне вогнище є тим чинником, який розпоршує мрії героїнь про самостійне, не підпорядковане законам шлюбу життя. Ганна Михайлівна (перше оповідання «Осінь»), Любов Павлівна («А дух перемаже колись!»), Ганя («На балконі»), Катря («Петрусь, Нінусь, Юресь»), Ольга Петрівна («Біля родинного вогнища») змушені підкоритися обов'язкам і на певний час поступитися своїми соціалістичними мріями про працю заради щасливого майбутнього людства на користь сімейної гармонії.

Героїня оповідання «Осінь» сприймає шлюб і народження дітей як поразку в боротьбі з життям: «Ось твої мрії про суспільну працю, про пожиточне життя, про курси! Захотіла особистого щастя – то більш для тебе нічого нема, все замкнене. Живи тепер минулим, поривайся до недосяжного й мучся питанням, як би завтра не лишитися без грошей, щоб діти не голодували» [4, с. 19].

Натомість героїні подальших творів ставляться до шлюбу як до закономірності. Адже, на думку авторки, те, що розвіює мрії, є найголовнішим у житті: «Я зробила відкриття, що люди – оруддя природи для підтримування життя... життя за будь-яку ціну. І особливо жінки.

Вони сліпе, безпомічне оруддя в руках природи для продовження роду й охорони його. Нехай собі сі зарозумілі створіння думають, що вони горді, вільні істоти, які помруть, як не здобудуть собі прекрасного гармонійного життя – нехай! Се в них спить ще материнський інстинкт. Коли пробудиться він – всі сі горді мрії сховаються, і пануватиме голий інстинкт» [4, с. 116–117].

Сама авторка згадує у листуванні свій цикл під назвою «Біля родинного вогнища». Але на сьогодні не можемо визначити твори, які входили до нього. Її архів не дає такої можливості. Є підстави віднести до цього циклу твір з однойменною назвою та оповідання «Петрусь, Нінусь, Юресь», оскільки вони близькі тематично: з ніжністю і теплотою змальовують родинне життя. Від них віє любов'ю та злагодою сімейної гармонії, як-от в першому з них: «Три пари очей, блискучих, цікавих, прикипіли до обличчя матері, що читала казку про козу-дерезу; непорушно, притулившись до мами, сиділи діти; стиха дихали, боячись пропустити що-небудь.

Сиділи вони всі в кабінеті тата, в тім його улюбленім куточку, де була канапа; сам тато писав щось біля столу.

І було щось зворушливе, наївно-прекрасне в сій групі дітей, що обліпили свою маму й ловили кожне її слово. Відблиск огню в каміні фантастично освітлював їх, і весь кабінет, з його просторими меблями і серйозністю, немов ожив, наповнився м'якістю, тишею, спокоєм. Се був малюнок артиста-малюка – ся група перед каміном – малюнок, писаний м'якими ніжними тонами, «хвилини тихого щастя» [4, с. 81–82].

Шлюб для героїнь Н. Романович-Ткаченко, з одного боку – розвіяні мрії, з іншого – сенс їхнього життя. Розвіяні мрії – це не ідилія, а й драматизм, мінливість життя. Тут любов поєднується з розумінням складності для жінки інституту шлюбу. З одного боку – сенс життя, з іншого – неможливість зреалізувати свій потенціал.

У творах письменниці присутні два типи героїнь – ті, що у зв'язку з родинним станом тимчасово змирилися і відійшли від революційної боротьби, і так звані «непримиренні» [4, с. 84]. Останні зовнішньо ніжні, витончені, та внутрішньо сильні духом і відважні (своєрідне втілення образу надлюдина). Революціонерка Ніна з оповідання із символічною назвою «А дух перемаже колись!» у відповідь на прохання подруги подбати про власне здоров'я, категорично відповідає: «Та я витриваліша... Першого-ліпшого мужчини» [4, с. 70]. Ольга Петрівна з оповідання «Біля родинного вогнища» проголошує імператив, який є спільним для більшості героїнь Н. Романович-Ткаченко: «Така я єсть; і можу бути тільки такою, якою я є. Для спокійного життя не хочу міняти свого життя та й не можу. Я в таборі непримиренних. Маю певні ідеали добра й справедливості, маю певні бажання. І нехай хоч що хочуть мені зроблять, все лишуся такою.

Трус збудить дітей, налякани личка їх запитливо на маму подивляється. Се тяжко, несказанно тяжко. Але се необхідно. *Треба* се пережити. Потім, може, в'язниця, бідвання з дітьми. І се все *треба* пережити, раз що ми такі – непримиренні» [4, с. 84].

Зображуючи сильних духом героїнь, Н. Романович-Ткаченко не поділяє поширеного в тогочасному суспільстві погляду на жінку як на істоту другого гатунку: «Один письменник написав книгу, величезний томище, в яким доводить, що все, що буває в певній жінчині людяного: поривання до серйозної праці, до корисного життя, до науки, до скарбниці людського розуму й серця – се все «мужеобразні» прикмети, і тому в такій особі більше мужчини, аніж жінчини. «Чиста» ж жінчина – се тільки лялька, тільки самка, тільки рабіня. Словом, стара пісня: курка не птиця, баба не людина. А як ображає се!.. І я завжди радію, коли бачу такі живі докази фальшивості сеї теорії...» [4, с. 70]. Отже, вона притримувалася виразно емансипаційних поглядів на роль жінки в суспільстві.

У радянський період творчості Н. Романович-Ткаченко новелістика представлена мало. Це пояснюється посиленням інтересу письменниці до жанрів повісті, роману та драматургії. Романтичне оповідання «Марко і Мара» – роздуми до-свідченої авторки про доцільність шлюбу і місце жінки в новому суспільстві. Прикметно, що «домашнє вогнище», яким так захоплювалася письменниця на початку творчого шляху, відчутно потьмяніло. Це зумовлено новими обставинами життя і еволюцією жіночої свідомості. Необхідність створення родини заради спокою і благополуччя дітей поступається осмисленню себе як повноцінної особистості і потребі зберегти внутрішню свободу. Підсвідомий страх нерівноправного зв'язку з чоловіком переріс у свідомий спротив шлюбу: «Мило, чай, білизна, драна сорочка... Чи не краще це на самоті кожному пережити. І що спільного має з коханням щоденна спільна подушка, до котрої простягається звикла, впевнена рука? Чи не втрачаємо ми так у змінних простирадлах щоденности найцінніші скарби серця нашого?!

Коли я сказала у-перше Маркові «кохаю», це зовсім не було: даю тобі як річ на щоденний ужиток своє тіло, і свою цілу істоту обертаю на вічне клопотання про потреби твого тіла.

Це було: кохаю – горю поруч з тобою в творчій боротьбі...

Кохаю – це чекаю нетерпляче наших небуденних зустрічей...

Кохаю – це рвуся до тебе з буденщини і в твоїх закоханих очах що-разу бачу захоплений образ свій...» [3, с. 51].

У суспільстві «владно панує первісний Адам» [3, с. 55] – і ця історична обумовленість викликає в її героїні радикальний спротив патріархальності й шлюбу як її символічного втілення: «Він, первісний мужчина, не може прийняти мене

до свого життя. Він, мужчина, тоді мене прийме, як зможе одірвати од усього, посадити в свою клітку, з якої сам піде, а мене замкне: вари, ший, пери на мене та на моїх дітей, а я тебе за це вночі цілуватиму...» [3, с. 55]. Вона йде від чоловіка, протестуючи проти статусу «берегині домашнього вогнища», і власним прикладом доводить, що налагодити громадську справу жінка здатна не гірше, а то й краще за чоловіка. Таким чином, авторка підкреслює, що стан жіноцтва досить сумнівний і потребує боротьби за його зміну.

Отже, Н. Романович-Ткаченко репрезентує тип жінки з широкою світоглядною парадигмою. Це представниця модерного покоління, яке боролось за визволення жінки в суспільстві, віднайдення шляхів реалізації творчих здібностей. Тема жіночої самореалізації наскрізна, розкрита через поєднання родинних, зокрема материнських обов'язків зі служінням мистецтву. У творчій інтерпретації письменниці жінка – самодостатня особистість, яка в жодному разі не повинні жити за рахунок праці чоловіка.

Література:

1. Агеєва В. Жіночий простір : феміністичний дискурс українського модернізму / Віра Агеєва. – К. : Факт, 2008. – 358 с.
2. Могілянський М. М. Нові збірки оповідань / М. М. Могілянський // Літературно-науковий вісник. – 1919. – Т. 75. – С. 168–177.
3. Романович-Ткаченко Н. Марко й Мара / Н. Романович-Ткаченко // Червоний шлях. – 1927. – № 3. – С. 45–48.
4. Романович-Ткаченко Н. Твори. / Н. Д. Романович-Ткаченко ; [передм. Н. Шуило]. – К. : Дніпро, 1987. – 397 с.

УДК 81'255.4

М. В. Якібчук,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ

ІВАН ФРАНКО ЯК ПЕРЕКЛАДАЧ І ПЕРЕКЛАДОЗНАВЕЦЬ: ДО ПРОБЛЕМИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті висвітлюються особливості перекладацького світу Івана Франка з проєкцією на дискурс міжкультурної комунікації. Акцентовано увагу на принципах, які узагальнюють ситуації міжкультурної діяльності Каменяря; запропоновано їх характеристику. Актуальність дослідження полягає в суголосності запитам суспільно-гуманітарних наук 21 століття, так як пізнання досвіду І. Франка в галузі перекладознавства спроможне інтегрувати наукові здобутки сучасних українських учених до європейського гуманітарного простору.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, інтертекстуальність, Іван Франко, переклади, ситуації, перекладознавство.

ИВАН ФРАНКО КАК ПЕРЕВОДЧИК И ПЕРЕКЛАДОЗНАВЕЦЬ: К ПРОБЛЕМЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМУНИКАЦИИ

В статье освещаются особенности переводческого мира Ивана Франко с проекцией на дискурс межкультурной коммуникации. Акцентировано внимание на принципах, которые обобщают ситуации межкультурной деятельности Великого Каменяря; предложено их характеристику. Актуальность исследования заключается в созвучности запросам общественно-гуманитарных наук 21 века, так как познание опыта И. Франко в области переводоведения способно интегрировать научные достижения современных украинских ученых в европейское пространство.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, интертекстуальность, Иван Франко, переводы, ситуации, переводоведение.

IVAN FRANKO AS A TRANSLATOR AND TRANSLATION SCIENTIST: THE ISSUE OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

The article highlights the topic of intercultural communication taking into account the peculiarities of the situations that are inherent to Ivan Franko. It also accentuates some typical features of intercultural discourse that are common to the Great Kameniar's translation works. It is proved that translation as a whole and translation by Ivan Franko constitute the main tool for expanding the stylistic and expressive means of the native language. Franko's role as a translator and translation scientist for the development of the Ukrainian culture is discovered. At the same time, it is emphasized that perception of Ivan Franko's translation heritage can integrate the spiritual needs of Ukrainian people on their way to a modern European space. The attention is focused on four principles that summarize the situation of I. Franko's intercultural activities and their basic characteristic features are given. The concepts of intercultural communication and intertextuality are comprehended. Some trends of Franko's translation works and their impact on the Ukrainian translation are traced. Based on the research about Ivan Franko as the Ukrainian translation founder, there have been made the attempts to simulate an individual opinion regarding I. Franko's intercultural communication. The attention is given to the peculiarities of the works, which have been translated by Franko and which are often accompanied by comments and scientific investigations. It is proved that Franko's creative achievements as a talented mediator in intercultural communication are widely used by the current generation of Ukrainians.

Key words: intercultural communication, Ivan Franko, intertextuality, translation, situation, culture, Europeization.

Міжкультурна комунікація є одним із головних засобів інтеграції української вищої освіти в європейський простір. У цьому процесі переклад як форма передачі тексту засобами іншої мови відіграє важливу роль. З огляду на те, що українське перекладацтво к. 19 ст. – поч. 20 ст. набуло політичного значення і опинилося на передньому краї боротьби за українську культуру, спробуємо вибудувати окремий погляд на одного з найактивніших перекладачів того часу – Івана Франка. Він своєю титанічною перекладацькою працею сформував цілком новий перекладацький простір. Тому тим, хто зараз вивчає українську мову, в т. ч. іноземцям, на думку Т. Космеди «буде цікаво «бачити» зразок реалізації принципів міжкультурної комунікації крізь призму свідомості українського генія» [6, с. 127].

У зв'язку з цим простежимо деякі принципи міжкультурних ситуацій, які притаманні Іванові Франку; доведемо цільність вивчення його перекладацького досвіду як нормативного виміру для перекладу гуманітарних наук ХХІ століття. Творчий доробок Івана Франка як основоположника української перекладацької школи є предметом дослідження багатьох учених. Цій проблематиці присвячені роботи Ф. Арват, О. Домбровського, І. Журавської, М. Зимомрі, Г. Кочура, Т. Космеди, М. Москаленка, Т. Шмігера, Р. Зорівчак, М. Стріхи, Б. Тихолоза, І. Батюк. Переклади з античних літератур вивчав М. Соневицький. Тему І. Франка як перекладача з німецької літератури глибоко дослідив Л. Рудницький. Цікаві відомості про Франка-перекладача знаходимо в книзі А. Содомори «Студії одного вірша» (Львів, 2006). Докладний